

Deponeringar i en grund våtmark

Arkeologisk utredning etapp 2, 2011

Löt 1:1>2, Norrby 2:3>2 och 2:3>6

Löt socken , Borgholms kommun, Öland

Jhonny Therus

KALMAR LÄNS MUSEUM
Arkeologisk rapport 2011:6

Deponeringar i en grund våtmark

Arkeologisk utredning etapp 2, 2011

Löt 1:1>2, Norrby 2:3>2 och 2:3>6

Löt socken , Borgholms kommun, Öland

Författare Jhonny Therus

Copyright Kalmar läns museum

Redaktion Per Lekberg, Seija Nyberg

Kartor Publicerade i enlighet med tillstånd 507-98-2848 från Lantmäteriverket

Förlag Kalmar läns museum

ISSN 1400-352X

Abstract

Keywords: Öland, Löt, bog deposit, Bronze Age, Bronze Age period Ib-II, Migration Period, Vendel Period, Valsømagle, brooches, bronze axe.

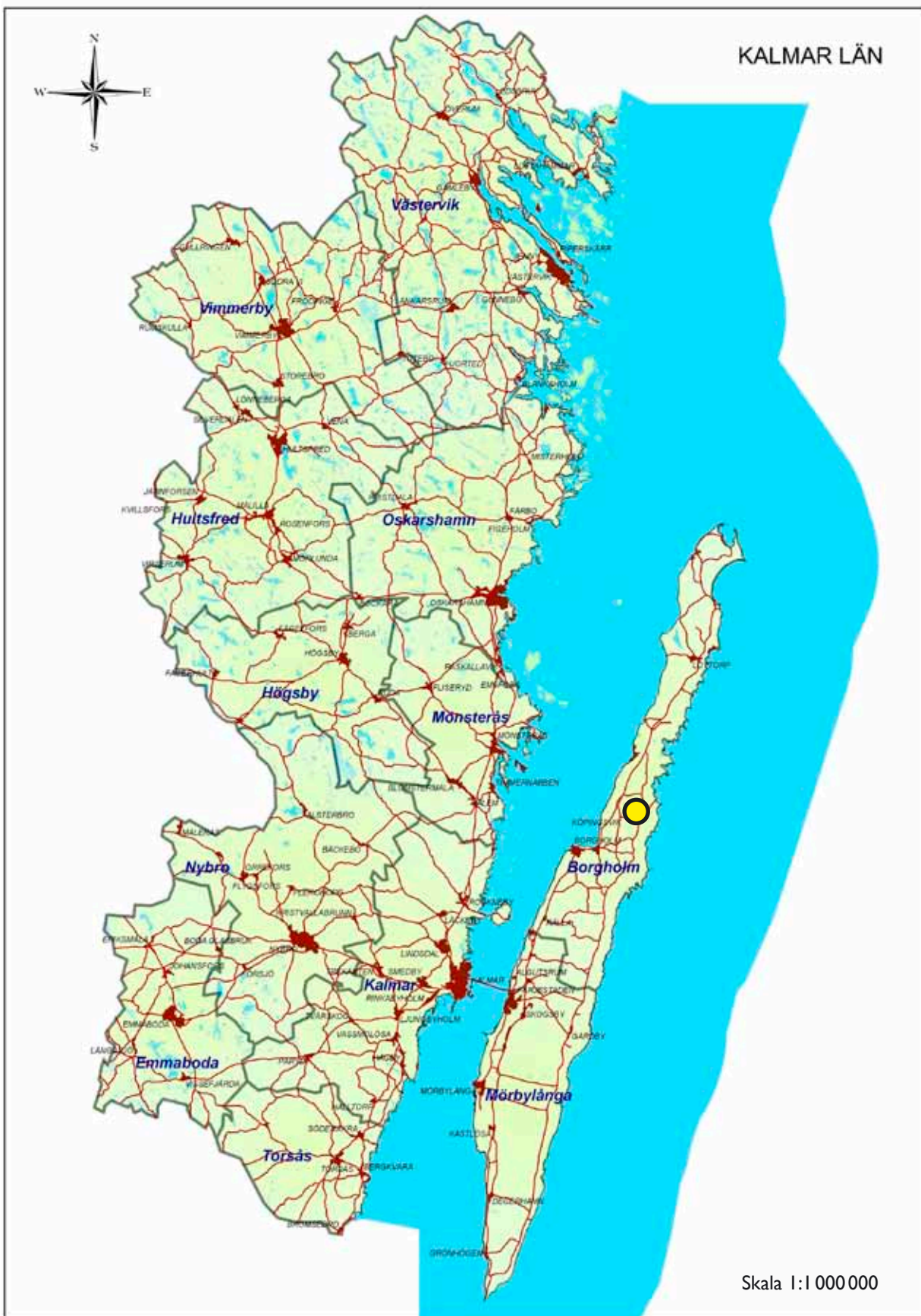
Prior to the construction of two wind turbines in Löt parish, Öland, an archaeological evaluation was carried out. Initially a metal detector survey was carried out at the two sites, revealing in the area for turbine 7, an old wetland or bog area, a rare bronze axe of Valsømagle type. The axe is probably the first find of this type in Öland and is usually dated to the Bronze Age period Ib-II. In the area for turbine 8 the survey revealed two bronze brooches, one from the Migration Period and one probably of Gotlandic provenience from the Vendel Period, as well as the arms of a Crossbow type brooch from the Migration Period.

As a consequence of the axe-find the County Board of Kalmar County declared the site of

the find ancient monument. After the metal detector survey several search trenches were dug in the development areas, except in the area where the axe was found. The trenches revealed very few features, but in area 7 they did confirm that the area was a former shallow wetland and close to the axe-find area the trench revealed a ditch leading up to a large layer of charcoal containing fragments of burnt bone. In area 8 the trenches revealed a small number of postholes. Kalmar County museum recommends that area 7 is investigated archaeologically before any development can proceed.

Innehåll

Sammanfattning	7
Inledning	9
Topografi och fornlämningsmiljö	11
Landskap, topografi och fornlämningar	11
Kunskapsläget	11
Genomförande	13
Arbets- och metodbeskrivning	13
Resultat	15
Verk 7	15
Verk 8	20
Tolkning och åtgärdsförslag	24
Tolkning.....	24
Åtgärdsförslag.....	25
Referenser	26
Tekniska och administrativa uppgifter	27
Bilagor	29

Karta över Kalmar län med undersökningsområdet markerat.

Sammanfattning

Inför ett planerat vindkraftbygge vid Stora Haglunda i Löt socken genomförde Kalmar läns museum i april 2011, på uppdrag av Länsstyrelsen i Kalmar län, en arkeologisk utredning, steg 2, inom exploateringsområdet för verk 7 och 8 föranlett av områdets täta fornlämningsbild och topografi. Utredningen genomfördes i form av en inledande metalldetektering följt av sökschaktgrävning. Områdets ortnamn tillsammans med en inledande kartstudie gav vid handen att lokalen ingick i ett äldre moss-komplex vilket dikats ut under senare delen av 1800-talet.

Vid den inledande metalldetektorundersökningen påträffades vid verksplats 8 bl.a. flera bronsfibulor. Dessa har inte kunnat knytas till någon underliggande struktur, men det är inte orimligt att se dem som depåer. Sökschakten, vilka upptogs tätt över ytan, frambringade ett mindre antal stolphål.

Vid metalldetektorundersökningen av uppställningsområdet för verk 7 påträffades en mycket ovanlig skafthålsyxa av Valsømagletyp i brons, vilka dateras till bronsålderns period Ib-II. Det är troligen det första fyndet av denna yxtyp på Öland. Fyndet av yxan föranledde Länsstyrelsen i Kalmar län att bedöma den västra delen av exploateringsområdet som fast fornlämnning. Utredningen

fortsatte därför endast i den östra och centrala delen av exploateringsområdet. I den östra änden upptogs flera mindre sökschakt varefter ett ca 135 m långt sökschakt upptogs i den planerade vägsträckningen, fram till ett större dike där det fornlämningsklassade området vidtog. Det långa sökschaktet bekräftade att området tidigare varit sankmark vilket lämnat spår i form av ett ca 0,2-0,3 m djupt och brunsvart torvlager under vilket en tunnare sjöbottenlins framkom. I huvuddelen av sökschaktet påträffades varken fynd eller anläggningar. Dock framkom i dess västra del en ca 18 meter lång ränna, eller dikesbotten, vilken i öst-västlig riktning försvann ur schaktet strax innan ett ca 0,1 m djupt kompakt kollager tog vid. Kollagret kunde följas ca 20 meter i schaktets västra ände och utbreder sig åt norr, väster och söder. Lagret, i vilket det påträffades fragment av brända ben, antas höra ihop med den påträffade yxan. Yxor av denna sort påträffas vanligen endast i deponeringar, eller i ett fåtal fall gravsammanhang, vilket kan antyda att den tidigare sankmarken utgjort någon form av deponeringslokal, precis som flera andra våtmarker i denna del av Öland.

Sammanfattningsvis är Kalmar läns museums rekommendation att området för verk 8 inte behöver utredas el-

ler undersökas vidare då endast ett fåtal anläggningar framkom, trots förhållandevis täta schaktdragningar, utan kan tas i anspråk för exploatering. Dock, med tanke på den påfallande mängden detektorfynd av fibulor, bör kommande exploateringar i närområdet alltid

föregås av en arkeologisk utredning. Gällande exploateringsområdet för verk 7 med tillhörande vägsträcka, rekommenderar Kalmar läns museum att detta bör genomgå en arkeologisk undersökning innan det kan tas i anspråk för exploatering.

Inledning

I samband med Eolus Vind AB:s planerade utökning av den befintliga vindparken vid Stora Hagelunda, Öland, med tre nya vindkraftverk genomförde Kalmar läns museum en arkeologisk utredning, etapp två, i april 2011. Utredningsområdet avgränsades till platserna för de

planerade verken 7 och 8. Inom det avsedda exploateringsområdet finns idag inga kända fornlämningar men Länsstyrelsen bedömde utifrån topografi, fornlämningsbild samt företagets omfattning att en arkeologisk utredning etapp 2 var motiverad.

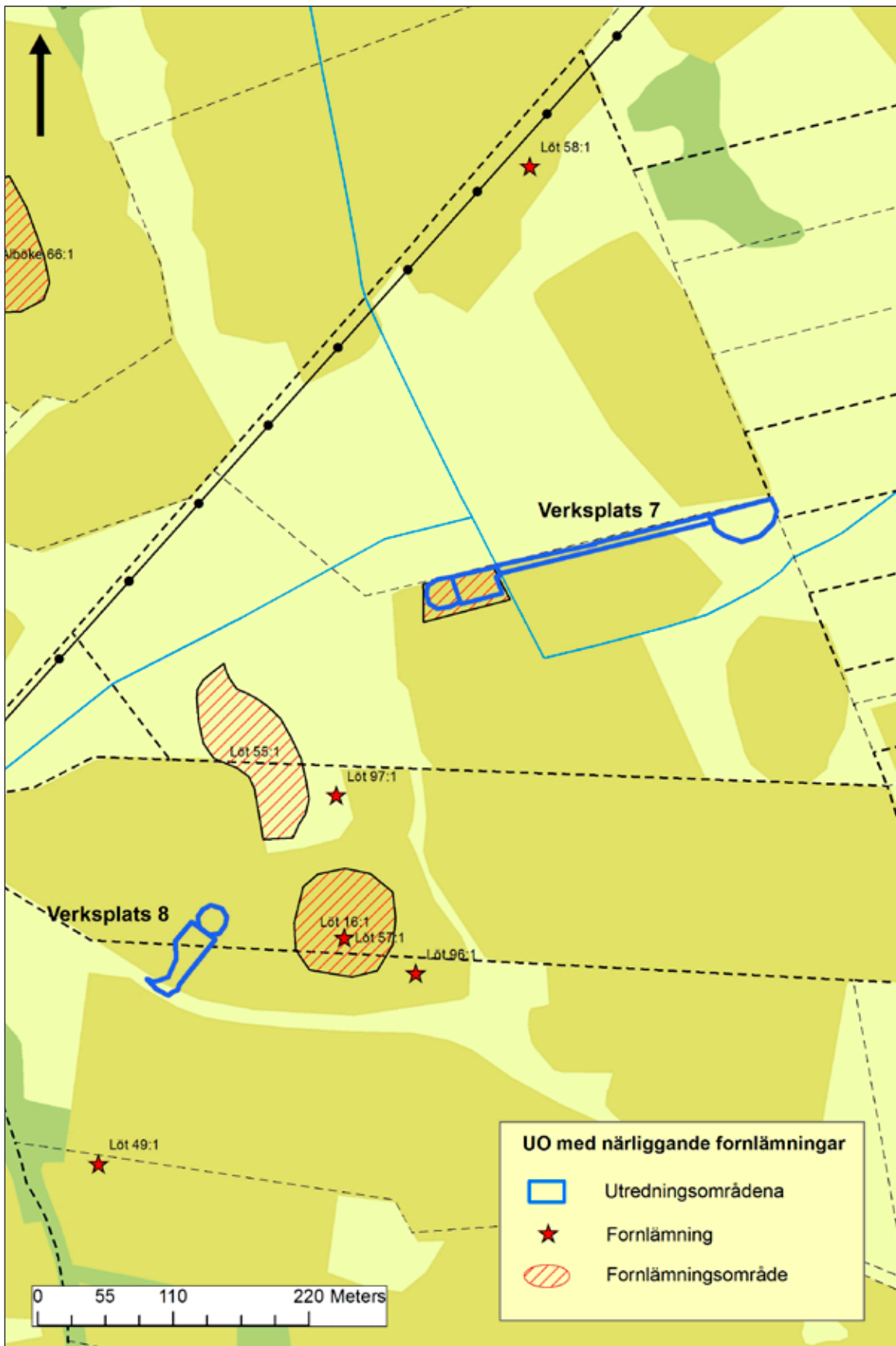

Fig 1. Karta över aktuellt undersökningområde, så som det preciserades i förfrågningsunderlaget, samt berörda kända fornlämningar. Undersökningområdena är markerade med områdesnummer.

Topografi och fornlämningsmiljö

Landskap, topografi och fornlämningar

Exploateringsområdet ligger i Löts socken, ca 1 mil nordost om Borgholm. Strax väster om det planerade exploateringsområdet ligger St Haglunda by. Det planerade verksamhetsområdet ligger inom en del av Öland vars topografi karakteriseras av mossar och våtmarker som genom ett omfattande vattenregleringsprojekt utdikades i slutet av 1800-talet. Socknens mellersta och östra delar upptas än i dag av mossar och magra stenrika betesmarker, de så kallade Sjömarkerna. Området som nu ska exploateras utgörs av öppen betesmark. Här finns sedan tidigare fem vindkraftverk.

Området är låglänt beläget, ca 5-10 m över havet. Verksplats 8 ligger i en svacka mellan en diskret höjd i norr och Palmelundsvägen i söder, varvid landskapet igen höjer sig något. Verksplats 7 inkluderar en ca 230 m lång vägsträcka och sträcker sig från en mindre höjdrygg i öst

och vidare västerut i den flacka åkerytan som tidigare varit våtmark.

Exploateringsområdet ligger i en fornlämningsrik bygd med flera närliggande kända fornlämningar (fig.1, tabell 1.). Mitt emellan de båda verksplatserna finns boplatsen RAÄ 16:1 med trolig datering till stenålder, graven RAÄ 57:1 som utgörs av en rest sten samt det skadade gravfältet RAÄ 55:1 med över 50 runda stensättningar, klumpstenar och flera röjningsrösen. I anslutning till området finns vidare flera fornlämningar och fornlämningsområden inklusive stenåldersboplatsen RAÄ 97:1, röjningsröset 49:1, den 6 x 6 m stora kvadratiska stensättningslika lämningen RAÄ 58:1. I närområdet har flera lösfynd gjorts bl.a. av stenålderskaraktär i form av kvartsavslag (RAÄ 96:1).

Kunskapsläget

Löts socken är rik på fornlämningar från alla tider. Här finns t.ex. ett 50-tal av de på Öland ca 1000 kända stenhusgrunderna (Schulze 1987). Endast ett fåtal undersökningar har trots detta utförts i området. Flera skattfynd, främst från folkvandringstid, har påträffats i socknen. Det största är guldschatten från Spångebro, som är en av de största solidiskatterna på Öland. Schatten innehåller också ringar, spiralguld och en barr av guld. Även ett märkligt romerskt importföremål, ett panterhuvud i brons, har påträffats i Löt (Bohlin & Hagberg 1975). Närområdet kring exploateringsområdena

RAÄ nr	Typ
16:1	Boplats
49:1	Röjningsröse
55:1	Gravfält
57:1	Grav
58:1	Fornlämningsliknande lämning
66:1	Boplats
96:1	Fyndplats
97:1	Boplats

Tabell 1. Beskrivning av de registrerade fornlämningar som numrerats i figur 1.

har, som påpekats ovan, innan de omfattande utdikningarna i modern tid kunnat uppvisa flera stora våtmarker och utgjort en miljö som i stora delar av förhistorien utnyttjats för offer och nedläggningar av olika karaktär.

Kring denna socken, precis som gällande övriga Öland, har järnåldern, och i viss mån stenåldern, varit i fokus för forskningen medan kun-

skapen om bronsåldern är mer begränsad. Trots detta har man utifrån mer spektakulära fynd såsom bronslurarna från Långs Norregård, konstaterat att det bör ha funnits åtminstone två centralområden under bronsålder på Öland; ett kring Köpinge-Gärdlösa och ett i Sandby socken på Ölands östra sida (Åstrand 1989).

Genomförande

Arbetet genomfördes i fält under tre dagar i april 2011. Den första dagen utfördes metalldetektorundersökningen av arkeolog och metalldetektorsexpert Jonas Paulsson varefter utredningsschaktandet tog vid. Ansvarig i fält var arkeolog Jhonny Therus som också ansvarat för rapportarbetet.

Arbets- och metodbeskrivning

Undersökningen utgick ifrån de i förfrågningsunderlaget uppritade ytorna, men främst utifrån de av exploatören utstakade områdena. En representant från exploatören fanns på plats och kunde därför ge ytterligare anvisningar i fält. Påträffade anläggningar grävdes till hälften, bedömdes och dokumenterades i plan och profil samt fotograferades.

Metalldetektering

Med tanke på antalet registrerade gravar i närområdet och de rika metallfynd som hittats i socknen avsöktes ytorna med metalldetektor före undersökningen.

En systematisk detektering av ploglagret genomfördes. På all berörd exploateringsyta vid verk 7, samt dess anslutningsväg, och verk 8 totaldetekterades ploglagret ytmässigt en gång. Den östligaste exploateringsytan i anslutning till verk 7 kunde inte detekteras p.g.a hög vegetation. Vid undersökningarna negligerades utslag från järnföremål medan alla

andra kontrollerades. Metallföremål som med säkerhet kunde tillföras tiden före 1800 eller med osäkerhet kunde dateras i fält markerades och mättes in. Metallföremål som med säkerhet kunde bestämmas till senare tid (d.v.s. efter 1800) tillvaratogs utan inmätning (se rapport, bilaga 2).

Verk 7

Undersökningsområdet för verk 7 var format som två större ytor, en i öst och en i väst, sammanbundna med en väg. Då endast området för verkets uppställningsplats och kranområde, beläget i den västra delen, var utstakat undersöktes ett mindre område på platsen för den östra ytan med små schakt placerade med jämna mellanrum. Längs den sammanbindande vägens riktning, som pekades ut av representant för exploatören på plats och stämde med förfrågningsunderlagets karta, drogs ett långt sökschakt från kanten av åkerytan intill höjden i öst fram till det större nord-sydligt gående diket i väst. Enligt överenskommelse med Länsstyrelsen i Kalmar län utreddes inte uppställningsytan för verk 7 då metalldetekteringsfynden redan fastslagit att området utgjorde fast fornlämning. De stenkonstruktioner och lager som påträffades öster därom dokumenterades. Närmare undersökning fick av samma anledning anstå till senare arkeologisk åtgärd.

Fig 2. Vy över området för verk 8 med gravfält RAÄ 55:I i bakgrunden.

Verk 8

Precis som för verk 7 var undersökningsområdet för verk 8 utstakat genom att det rektangulära uppställningsområdet för kran markerats med pinnar i hörnen. Platsen för vindkraftverket var markerat endast med en mittpinne.

Sökschakt grävdes därför med jämna avstånd från mittpinnen och utåt till ett avstånd som föreföll överrensstämma med kartan i förfrågningsunderlaget. Inom området för kranen drogs sökschakt med jämna mellanrum i olika riktningar (fig.2).

Resultat

Verk 7

Metalldetektoravsökningen

Den inledande metalldetektoravsökningen av platsen resulterade i flera fynd. I området påträffades en muskötkula (MD232), en bit av ett bronsbleck (MD231) samt en bronsyxa av Valsømagletyp (MD233), vilken dateras till bronsålderns period Ib i Danmark och till Ib-II i Sverige (fig. 3). Yxtypen nämns bl.a. av Helle Vandkilde som visar att endast åtta exemplar är kända i Danmark (Vandkilde 1996). En översiktlig inventering i Montelius och Oldebergs publikationer ger vid handen att fler är kända från Sverige, ca 9, men att de även här är mycket sällsynta (Montelius 1969, Oldeberg 1974). Yxtypen har påträffats bl.a. i Skåne, Halland, Blekinge och Småland, men möjligen även i Västergötland, Östergötland och på Gotland. Det är dock påfallande lite publicerat kring denna sällsynta yxtyp, vilken vanligen tycks påträffas i antingen depåer eller, i ett fåtal svenska fall, gravkontexter. Fyndet av yxan i en gammal våtmark räckte för Länsstyrelsens bedömning av fyndplatsen som fast fornlämning (fig. 4).

Enligt överenskommelse med Länsstyrelsen i Kalmar län lämnades uppställningsplatsen för verk 7, som då redan klassats som fornlämning, orörd då utredningens syfte redan kunde sägas vara uppnått, och schaktningen i en eventuell depå i våtmarkstillstånd skulle kunna försämma bevaringsförhållandena för återstående fynd.

Schaktningen

I det östra tillfartsvägsområdet för verk 7 drogs 7 schakt i varierande riktning med en total längd av ca 200 m, med en skopbredd på 1,6 m (fig. 5). Sedan drogs ett långt sökschakt, schakt 20, i vägsträckningen från det mindre höjdpartiet i öst och ut i den tidigare våtmarken fram till det stora diket i väst. Schaktdjupet varierade mellan ca 0,2-0,7 m, men i huvudsak mellan 0,4-0,5. Totalt avbanades här ca 356 m².

Området uppvisade en något varierad geologi, överallt var dock det mycket tunna, ca 0,2 m djupa, grässvåls- och matjordslagret, tydlig. I öst fanns en låg höjdrygg kringgårdad av mycket blöt och lerig mark vilket försvårade schaktandet något. I den svaga sluttningen från höjdryggen ned mot åkermarken i väst, framkom, i schakt 19, två stensamlingar, möjligen av röjningsrösekaraktär, och centralt i schakt 17 en stenrad av större avlång stenar lagda i öst-västlig riktning. Eftersom marken naturligt är mycket stenrik var det svårt att bedöma huruvida de iaktagna stenkonstruktionerna endast utgjorde agrara spår eller ingick i någon annan form av konstruktion utan att frilägga större sammanhängande ytor. Närmare undersökning av dessa lämningar får anstå tills den påträffade fornlämningen ska avgränsas i en eventuell arkeologisk förundersökning.

Fig 3. På uppställningsplatsen för verk 7 påträffades under metalldetektoravsökningen en mycket ovanlig bronsyxavalsømagleyp, troligen den första på Öland.

Fig 4. Fyndplatsen för bronsyxan, en i dag utdikad grund våtmark.

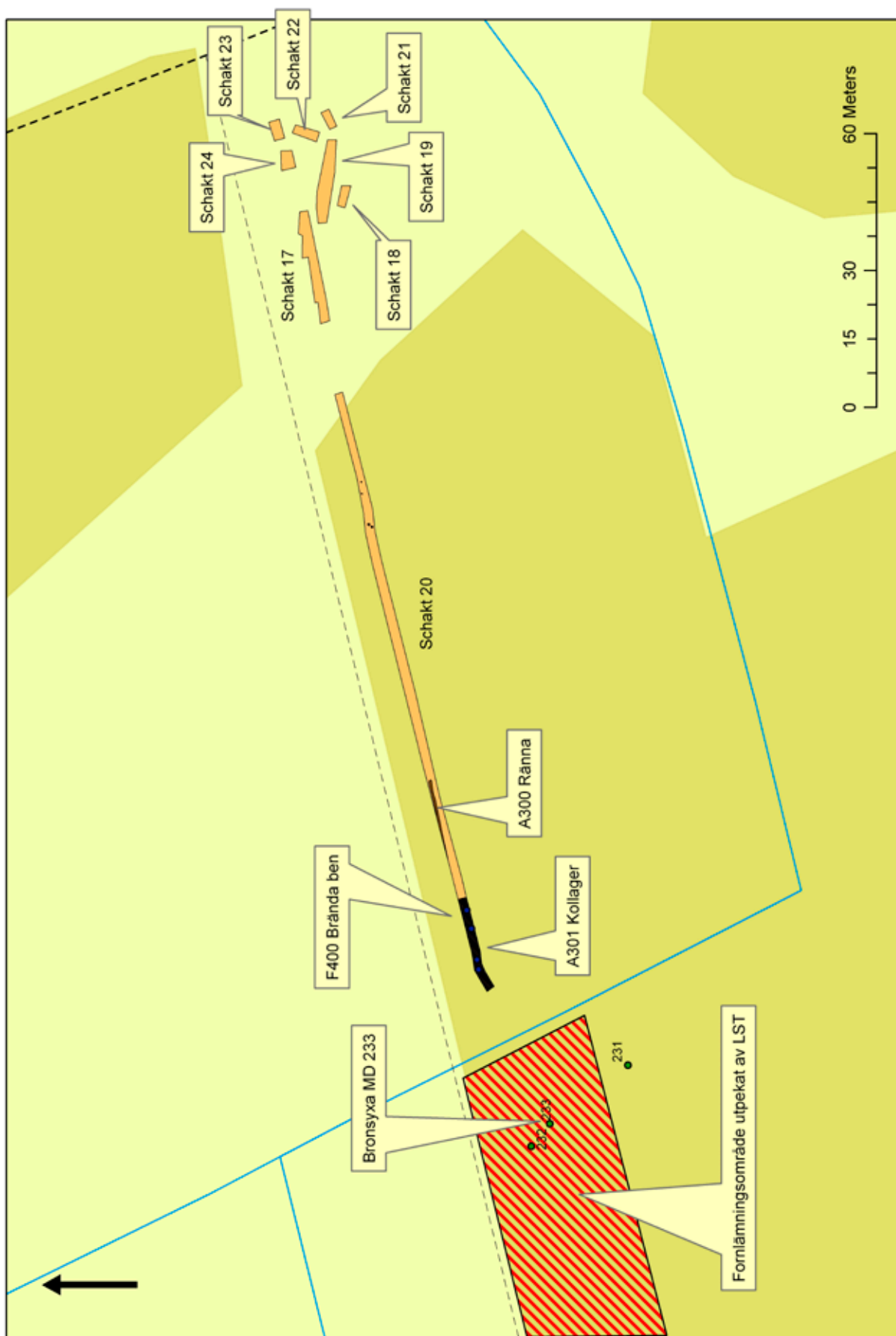

Fig 5. Översiktskarta, undersökningsområdet för verk 7, med schakt, anläggningar och fynd utmärkta.

Fig 6. Centralt i schakt 17 påträffades en öst-västlig rad av kantställda stenar.

Fig 7. Schakt 19 fram till röjningsröset.

Fig 8. Röjningsröset i schakt 19.

Schakt 17

Schaktet drogs i övergången från det vattensjuka partiet i nordöst, över kanten på ett mindre höjdparti och ut på den plana tidigare sjöbottnen vilken idag tjänar som åkermark. Schaktdjupet varierade huvudsakligen mellan 0,3-0,4 m, men grävdes som djupast 0,6 m. Centralt i schaktet framkom dels en stenrad av större avlånga stenar lagda i öst-västlig riktning (fig. 6), dels en mindre stensamling i norra schaktkanten av äldre röjningsrösekaraktär. Påfallande var att marken i schaktets västra delar, den äldre sjöbottnen, var betydligt torrare än i dess östra delar. Troligen är detta ett resultat av de omfattande utdikningarna. Matjords- och grässvålslaget var ca 0,2-0,3 m tjockt och övergick från en lerigare och brunare karaktär i öst till en mer svartbrun och torvig karaktär i väst där den äldre våtmarken tog vid. Under detta vidtog en kompakt grå-beige kraftigt kalk- och stembemängd moränlera. Schaktet grävdes som djupast 0,6 m.

Schakt 18, 19, 21 & 22

Upptogs alla på krönet och kanten av den mindre höjden vilken breder ut sig i exploateringsområdets östra ände och sträcker sig vidare söder där om. Alla schakten var av samma karaktär. Ett ca 0,2-0,3 m tjockt grässvåls- och matjordslager övergick i ett ca 0,1 m brunaktigt, något humöst, ler-siltlager fyllt med 0,05-0,1 m stora stenar och spridda rundade stenar av betydligt större storlek, upp till ca 1 m stora. Under detta lager vidtog en gulbeige stembemängd moränlera. Centralt i schakt 19 påträffades en ca 2,5 m bred stensamling med stenar i storlekar mellan 0,4-0,8 m, vilken utifrån sin något ostrukturerade utformning och läge i övergången mellan höjd och plan åkermark tolkas som röjningsröse (fig. 7, 8). Det är dock inte omöjligt att stensamlingen är någon annan form av anläggning.

Schakt 20

Det långa sökschaktet drogs från kanten av åkern i öst fram till det större diket i väst där

det avbröts. Schaktet var ca 135 m långt och uppvisade en mycket homogen geologi. Gräsvålen och matjordslagret var mycket tunt, ca 0,2 m, och brunsvart av torv med inslag av mindre stenar. Strax under torven vidtog en mycket stenrik, gråbeige-flammig moränlera. I mittpartiet av schaktet utgjordes undergrunden av en tät och ihållande matta av rundade moränblock vilken var mycket svårgrävd. Som djupast grävdes schaktet 0,6 m, vid detta djup var vattenframträngningen ganska tydlig i moränleran. Ungefär i mitten av schaktet tillkom ett tunt sjöbotten- eller våtmarksavsatt lager av finare gråaktig lera eller sand med inslag av snäckskal och småsten. Detta lager blev sakta djupare västerut, men det var först nära den västra schaktänden som dess djup översteg 0,1 m. Lagret var som djupast ca 0,2 m varefter den blockrika moränleran vidtog.

A300

Ränna

I den västra halvan av schaktet framkom under torven en ca 18 m lång, ca 0,5 m bred och 0,1-0,2 m djup ränna eller äldre dike i ca öst-västlig riktning. Rännan sträckte sig vidare genom den norra schaktkanten och fortsatte utanför schaktet i västlig riktning.

A301

Lager

I de sista ca 20 metrarna av schaktet framkom strax under torven ett svart, ca 0,1 m tjockt, lager fullt av kolfragment i vilket brända ben (F400) påträffades (fig. 9). Lagret fortsatte utanför schaktet i nordlig, sydlig och västlig riktning (fig. 10). Eftersom fynd påträffades i ytan av lagret undersöktes det inte närmare, annat än med mindre titthål för att kontrollera tjockleken. Om lagret utgör rester av en bålplats, ett lager deponerat i våtmark eller ett utkastlager gick inte att avgöra. Partiet med detta lager lades igen efter utredningen.

Fig 9. Kollager A301 i profil.

Fig 10. I schakt 20 framkom ett stort och ännu icke avgränsat kollager, A301, vilket innehöll brända ben.

Fig 11. I den västra delen av undersökningsområdet för verk 7 var marken mycket vattensjuk.

Fig 12. Ett urval av metalledetektorfynden från verk 8.

Schakt 23 & 24

Två mindre schakt upptogs i exploateringsområdets sydöstra hörn, strax norr om en mindre höjd, och var mycket likartade. Marken var mycket vattensjuk och det ca 0,2-0,3 m tjocka matjords- och gräsvålslagret var varierande vattenmättat (fig. 11). Under detta lager vidtog omedelbart den gråbeiga och rejält stenbängda kalkiga moränleran.

Verk 8

Metalledetektoravsökningen

Den inledande metalledetektoravsökningen av platsen resulterade i flera fynd (fig. 12). I området påträffades två fibulor varav en (MD234) vanligen ses som gotländsk med en datering till Vendeltid och den andra (MD237), tillsammans med armarna och bygel till en armborstfibula (MD242), dateras till folkvandringstid, två bronspikar (MD 235, 238), en mindre

bronsbricka (MD 236), stälken till en bronsnål (MD239), ett litet bronsbleck (MD240) och en troligen sentida bronsknapp med heraldiskt vapen (MD241).

Schaktningen

I området för verk 8 och dess kranplacering drogs 15 schakt i varierande riktning med en total längd av ca 174,5 m, med en skopbredd på 1,6 m (fig.13). Schaktdjupet varierade mellan ca 0,2-0,7 m, men i huvudsak mellan 0,4-0,6 m. De grunda schakten grävdes inte djupare p.g.a. att kalkstensgrunden kom i dagen. Totalt avbanades här ca 280 m². Området uppvisade en förhållandevis homogen geologi med ett tunt, men brunsvart och fett, matjordslager följt av i flera fall kalkstensgrunden. Endast ett fåtal anläggningar påträffades. Nedan följer en beskrivning av schakten och anläggningarna som påträffades i dem.

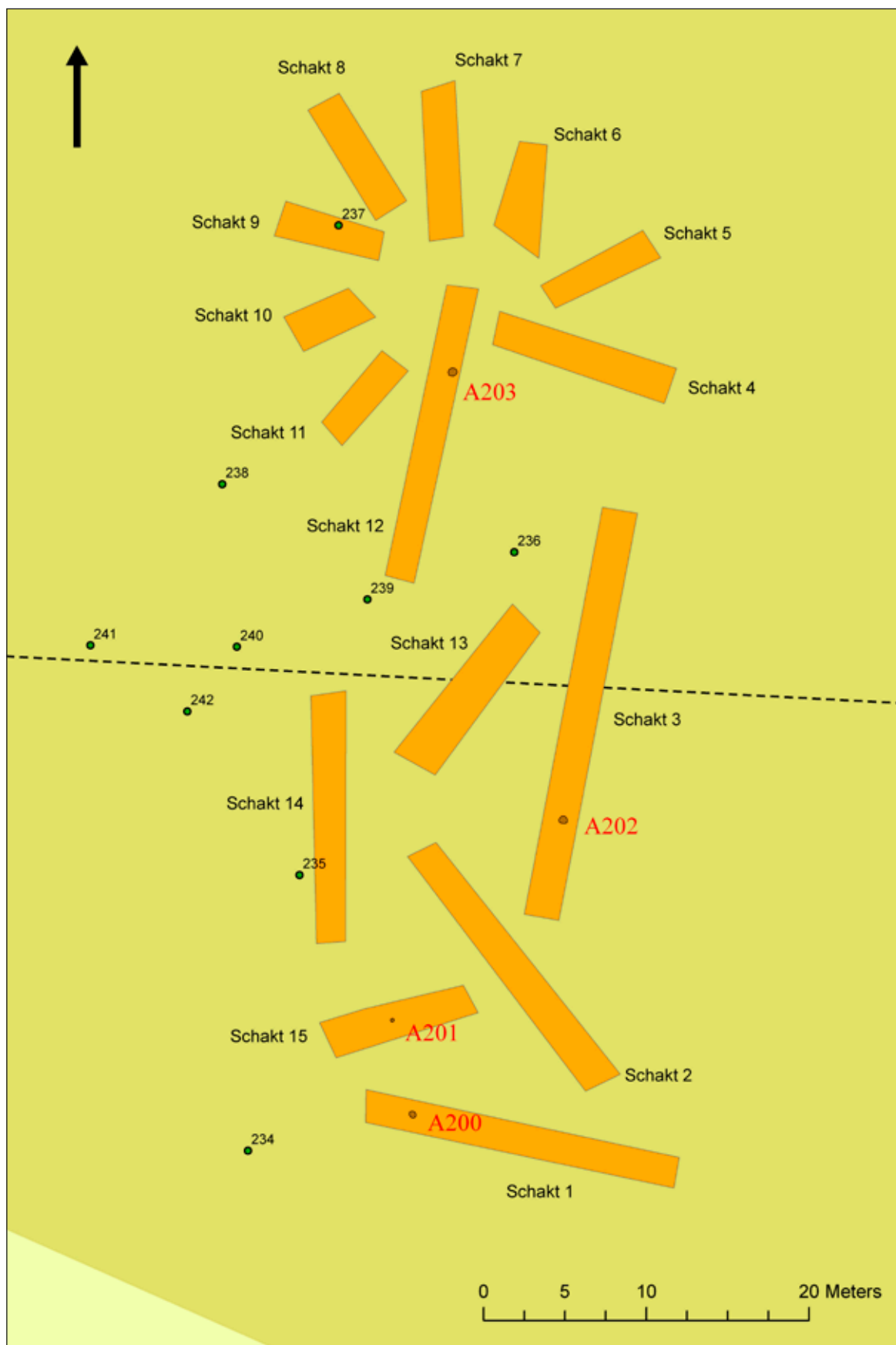

Fig 13. Översigtskarta, undersökningsområdet för verk 8 med schakt, anläggningar och fynd utmärkta.

Fig 14. I schakt 1 påträffades A200, ett stolphål

Fig 15. I schakt 3 påträffades A202, ett stolphål.

Schakt 1

Under den ca 0,25 m djupa matjorden vidtog en ljusbeige siltig-lerig undergrund kraftigt bemängd med kalkstensskivor i varierande storlek, inklusive block med 1 m eller mer i diameter, tillsammans med mer rundad sten. I schaktet påträffades ett möjligt stolphål (fig. 14).

A200

Stolphål

Runt i ytan med skålformad profil, ca 0,5 m i diameter och ca 0,37 m djupt. Fyllning av fet brunsvart och stenbemängd lerig silt.

Schakt 2

Mellan 0,2-0,3 m matjord. Under matjorden vidtog en ljus beige siltig-lerig undergrund kraftigt bemängd med kalkstensskivor i varierande storlek, inklusive block med 1 m eller mer i diameter, tillsammans med mer rundad sten. I mitten av schakten påträffades flera lösa större kalkstensflak.

Schakt 3

Mellan 0,2-0,3 m matjord, i huvudsak 0,2 m. Under matjorden vidtog i södra delen av schaktet en grå-beige siltig-lera med steninslag inklusive block med 0,7 m eller mer i diameter. I mitten fanns ett stråk av röd-beige lera med steninslag. Norra halvan av schaktet nästan stenfri. I schaktet påträffades ett möjligt stolphål (fig. 15).

A202

Stolphål

Ovalt i ytan, U-format i profil. Ca 0,6 x 0,4 i ytan och ca 0,3 m djupt. Fyllning av matjord.

Schakt 4-8 & 11

Ca 0,2-0,3 m matjord. Mycket tydlig övergång från den mörka och feta matjorden till en röd-beiga lera med kalkskiveinslag. Den rödaktiga kalkstensgrunden kom i dagen på ett djup mellan 0,2-0,4 m.

Schakt 9-10

Schakt 9 och 10 avvek något från de övriga då här under den ca 0,2-0,3 m tjocka matjorden vidtog en orange-beige siltig lera med ett mindre steninslag. Ingen kalkgrund påträffades i dem.

Schakt 12

Matjorden var ca 0,2-0,3 m djup och tunnade ut mot norr. I huvudsak gråbeige lerig undergrund med kalkstensinslag, dock i västra delen ett tunt grått siltigt-lerigt lager mellan matjorden och undergrunden. Kalkstensgrunden kom i dagen på varierande ställen i schaktet. En anläggning påträffades i schaktet (fig. 16).

A203**Stolphål?**

Rund i ytan, skålformad profil. Ca 0,4 m i ytan och 0,3 m djup. Ljus sandfyllning med småsten och tunna snäckskal. Fyllningen är i det närmaste identisk med sjöbottenlagret vilket påträffades vid verk 7, men sådant material påträffades inte i något av schakten i området för verk 8 så fyllningen kan möjligen vara ditfraktad.

Schakt 13

Mellan 0,2-0,3 m matjord. I schaktets norra del tar den rödaktiga kalkgrunden vid direkt under matjorden och grunden framträder på flera platser i schaktet. I övrigt är lagret under matjorden gråaktigt, något torrt och grusigt med röda inslag. I norra halvan skärs schaktet av ett täckdike i öst-västlig riktning.

Schakt 14

Matjorden var ca 0,2-0,3 m tjock under vilken en beige-vit lerig botten bemängd med kalksten och närmast kalkstensgröt framkom. I södra änden påträffades flera lösa och närmast rektangulära kalkstensblock.

Schakt 15

Matjorden var ca 0,2-0,3 m tjock under vilken en beige-vit lerig botten bemängd med kalksten och närmast kalkstensgröt framkom. Ett mindre stolphål påträffades i schaktet (fig. 17).

A201

Runt i ytan med närmast U-formad profil. 0,18 m i diameter och ca 0,15 m djupt. Fet svart, stenfri, fyllning.

Fig 16. I schakt 12 påträffades A203, ett möjligt stolphål med en avvikande fyllning av sjöbottenmaterial.

Fig 17. I schakt 15 påträffades, A201, ett mindre stolphål.

Tolkning och åtgärdsförslag

Tolkning

Undersökningsområdet är beläget mitt på Öland i kanten av Löt socken, intill Alböke socken, i utkanten av en trakt som går under benämningen "Sjömarkerna". Området är i dag delvis utdikad, men har tidigare haft en stor del våtmarker och steniga betesmarker, vilket i en extensiv boskapsbaserad ekonomi kan ses som fördelaktigt. Löt socken är rik på fornlämningar och spektakulära fynd och har troligen i förhistorien varit en rik bygd som nyttjats för sina naturresurser och potentiella boplatslägen. Precis som i den angränsande Alböke socken är huvuddelen av gravfälten samlade mot kusten och bebyggelsen något dragen mot inlandet (Holgersson 1987). Undersökningsområdet ligger även intill vad som ansetts vara ett nordligt centralområde under bronsåldern på Öland.

De många fibulor som påträffades i undersökningsområdet för verk 8 passar väl in i den allmänna fornlämningsbilden och indikerar, tillsammans med de få påträffade anläggningarna, att dessa skulle kunna utgöra ett offerfynd. Denna teori styrks av uppgifterna om att området tidigare har varit våtmark liksom av de påträffade stolphålen där sjöbottensediment fanns i fyllningen.

Fyndet av bronsyxan tillsammans med det stora kollagret och rännan som påträffades på platsen för verk 7, en tidigare våtmark, har många spännande implikationer. Yxtypen härör från tidig bronsålder, period Ib och möjligen

II, är troligen inte tidigare påträffad på Öland och är mycket sällsynt. Runt 17 st är kända från Sverige och Danmark, med en majoritet i Sverige. Yxtypen är i det närmaste outforskad, men det förefaller som om samtliga danska och svenska exemplar är påträffade i depåer, med något undantag i gravkontext (Vandkilde 1996, Oldeberg 1974, Montelius 1969).

Kunskapen om den öländska bronsåldern är begränsad, men det står klart att fyndplatsen för yxan är belägen i utkanten av vad som anses som det nordligaste av Ölands två bronsålderscentralområden där flera depåfynd påträffats i mossar eller våtmarker. På Öland har påträffats minst tolv olika mossdepåer daterade till bronsålder (Åstrand 1989). Dock är alla depåfynd i det aktuella området från yngre bronsålder och innehåller kvinno Smycken eller halsringar vilket gör att detta nya fynd står ut. Yxan passar emellertid in i den bild som de övriga fynden från äldre bronsålder ger. Under äldre bronsålder är påfallande många av lös- och gravfynden från det norra centralområdet av vapenkaraktär, bl.a. svärd, spjutspetsar och dolkar, något som inte förekommer i samma utsträckning i det södra centralområdet. Yxfyndet indikerar således att platsen inte bara kan uppvisa ett unikt fynd utan den dessutom ger ny kunskap om bronsåldern på norra Öland.

Allt, yxan, torvförekomsten, sjöbottenlagret, rännan och kollagret pekar på att verks-

plats 7 utgör en möjlig del av en offerdepå eller offervåtmark från tidig bronsålder. Det kan dock inte hållas för omöjligt att de olika företeelserna kan knytas till andra miljöer. Gravfältet som ligger ca 200 m sydväst om platsen skulle kunna knyta det påträffade kollagret till en boplatz eller bålplats. Metalldetektoravsökningen av området indikerar att inga fler ädelmetallfynd finns i matjorden där yxan påträffades, vilket i och för sig inte utesluter djupare liggande fynd eller fynd i andra material.

Åtgärdsförslag

Då utredningen omfattade två områden av något olika karaktär delas åtgärdsförslagen upp i två delar. En för verk 7:s exploateringsområde och en för verk 8:s. Kalmar läns museum bedömning och rekommendation är följande.

Verk 7

Uppställningsplatsen för verk 7 i exploateringsområdets västra del bedöms utifrån yxfyndets speciella art, förekomsten av en ränna och det stora, icke avgränsade, kollagret som fast fornlämning vilken behöver undersökas arkeologiskt innan området kan tas i anspråk

för exploatering. Vidare vore önskvärt om en arkeologisk förundersökning kom till stånd i syfte att fastslå fornlämningens karaktär och avgöra om det t.ex. rör sig om ett utkastlager, en bålplats, om det deponerats i vatten och att avgränsa den, även utanför exploateringsområdet såväl som att slå fast i vilken kontext yxan påträffades och om den ingår i ett rikt depåfynd eller om det är en solitär från en grav. Vidare indikerar utredningsschakten att den tidigare våtmarken varit förhållandevis grund och att möjliga fornlämningar i området kan vara belägna på plogdjup.

Verk 8

Utifrån de många metallfynden i området bedöms det att en järnåldersboplatz bör finnas i det omedelbara närområdet. Men då väldigt få anläggningar påträffades vid utredningen är bedömningen att området för verk 8 kan tas i anspråk för exploatering utan vidare undersökningar. Det är dock av stor vikt att kommande exploateringsingrepp i närområdet föregås av arkeologiska utredningar eller undersökningar.

Referenser

- Bohlin P.O. & Hagberg U.E. 1975. Romerska fynd från Löt. *Öländsk bygd*. Kalmar.
- Holgersson, L & Holgersson, K. 1987 Alböke socken. *Ölands järnåldersgravfält. Volym I*. Riksantikvarieämbetet och statens historiska museer. Red. M. B. Sjöberg. Kalmar.
- Montelius, O. 1969. *Minnen från vår forntid. Avsnitt II: Bronsåldern*. Ny upplaga 1969.
- Oldeberg, A. 1974. *Die ältere Metallzeit in Sweden I*. Kungliga Vitterhets, Historie och Antikvitetsakademien.
- Schulze, H. 1987. Löt socken. *Ölands järnåldersgravfält. Volym I*. Riksantikvarieämbetet och statens historiska museer. Red. M. B. Sjöberg. Kalmar.
- Vandkilde, H. 1996. *From Stone to Bronze. The Metalwork of the Late Neolithic and Earliest Bronze Age in Denmark*. Jutland Archaeological Society Publications XXXII, 1996.
- Åstrand, J. 1989. *Bronsålder på Öland*. 20-poängs C-uppsats. Uppsala universitet.

Tekniska och administrativa uppgifter

Länsstyrelsens dnr: 431-3374-10

Kalmar läns museums dnr: 33-465-10

Projektnummer KLM: 10/50

Uppdragsgivare: Länsstyrelsen i Kalmar län / Eolus Vind AB Att.

Thomas Henrysson, Box 95, 281 50 Hässleholm

Landskap: Öland

Kommun: Borgholm

Socken: Löt

Fastighet: Löt 1:1>2, Norrby 2:3>2, 2:3>6

Fornlämningsnr: 55:1 m fl

Ekonomisk karta: 5H2c SV (RT90)

X koordinat: Verk 7: 6311583 Verk 8: 6311313

Y koordinat: Verk 7: 1561027 Verk 8: 1560834

M ö h: 5-10

Fältarbetstid: April 2011

Antal arbetsdagar: 3 dagar (1 dag metalldetektering, 2 dagar schaktning)

Maskintid: 2 dagar

Personal: Jhonny Therus

Foto, Du nr: Du 183: 1-34

Fynd: Fynden förvaras, i väntan på fyndfördelning, i Kalmar läns museums magasin under sitt KLM-nummer. Fynden finns registrerade i en för ändamålet upprättad Microsoft Access® databas.

Analyser: Inga analyser utfördes

Dokumentation: All dokumentation förvaras på KLM.

Inmätning: SWEREF99

Bilagor

1. Fyndlista

2. Metalldetekteringsrapport

Fyndlista

KLM 44681:1-13

ÖL
Löt sn
Löt 1:1
Fornl nr:
Utredning

F nr	Ruta	Anl	Material	Sakord	Typ	Ant	Vikt(g)
1			Brons	Nål		1	2,9
2			Brons	Bleck		1	0,9
3			Bly	Kula	Muskötkula	1	13
4			Brons	Knapp		1	3,5
5			Brons	Fibula		1	9
6			Brons	Yxa	Valsömagletyp	1	964
7			Brons	Fibula		1	12
8			Brons	Spik		1	0,6
9			Brons	Fibula	Armborsfibula	1	12
10			Brons	Spik		1	3,9
11			Brons	Bricka		1	1,1
12			Brons	Bleck		1	0,4
13			Ben	Bränt ben		7	2

Metalldetekteringsrapport

Metalldetektorundersökning i samband med arkeologisk utredning, etapp 2, inom fastigheterna Löt 1:1 m fl, Löt socken, Borgholms kommun.

Metalldetektor som användes: Modell: C-Scope CS-1220-XDP. En mycket känslig metalldetektor som med mätar- och ljudsignal registrerar magnetiska olikheter i undergrunden ner till ett största djup av cirka 30 cm.

Undersökningen:

Arbetsmetod och utförande: En systematisk detektering av ploglagret genomfördes. På all berörd exploateringsyta vid verk 8 totaldetekterades ploglagret ytmässigt en gång. Likaså uppställningsplatsen för verk 7 samt den väg som skall leda fram till densamma. Den östligaste exploateringsytan i anslutning till verk 7 kunde inte detekteras p.g.a hög vegetation. Vid undersökningarna negligerades utslag från järnföremål medan alla andra kontrollerades. Metallföremål som med säkerhet kunde tillföras tiden före 1800 eller med osäkerhet kunde dateras i fält markerades och mättes in. Metallföremål som med säkerhet kunde bestämmas till senare tid (d.v.s. efter 1800) tillvaratogs utan inmätning.

Detekteringssituationen: (fysiska faktorer som kan påverka detekteringsresultatet)
Vid platsen för verk 8 var marken harvad med fr.a i södra delen en del magnetisk sten som störde detektorsignalen något. Vid uppställningsområdet för verk 7 fanns en slagen vall. Undersökningen utfördes vid meteorologiskt gynnsamma förhållanden.

Källkritik: Generellt omfattade detekteringen fr.a. ploglagrets övre delar. Den kan därför inte betraktas som totalgenomsökt.

Jonas Paulsson
Arkeolog och Metalldetekteringspecialist

Adress

Box 104, S-391 21 Kalmar

Telefon

0480-45 13 00

Fax

0480-45 13 65

E-post

info@kalmarlansmuseum.se